ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΓΙΑ ΤΟ
ΖΕΪΜΠΕΚΙΚΟ

ΔΑΥΛΟΣ

ΔΡΧ. 1500

ΓΥΝΑΙΚΕΣ «ΔΙΑΒΑΖΑΝ» ΤΟΝ ΔΙΣΚΟ ΤΗΣ ΦΑΙΣΤΟΥ

Ὁ ἀφορισμὸς τῶν Κλεφταρματολῶν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο

ΕΤΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

195

ΜΑΡΤΙΟΣ 1998

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

Ὁ ἀφορισμὸς τῶν Κλεφτῶν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τὸ 1805

ΠΡΟΛΟΓΟΣ. Ἀπὸ τὸ κίνημα καὶ τὸν θάνατο τοῦ Ρήγα τὸ 1798 ἕως τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τὸ 1821 συνέβησαν πολλὰ καὶ σημαντικὰ γεγονότα, ποὺ ἐσημάδευσαν τὶς ἱστορικὲς ἐξελίξεις καὶ εἶναι μᾶλλον ἄγνωστα στὸ εὐρὺ κοινόν. Ὁ Τάκης Κανδηλῶρος γράφει γιὰ τὴν περίοδο αὐτή: *«Ἀτυχῶς ἡ πρὸ τοῦ 1821 ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ἐμελετήθη, ἀπειρία δὲ πλανῶν ἐν μεγίστῳ χρονολογικῷ συμφυρμῷ κυκλοφορεῖ εἰς τὰ ἱστορικὰ ἔργα καὶ εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικόν μας, παρέργως δὲ πάντοτε θίγοντα τὰ πρὸ τοῦ Ἀγῶνος γεγονότα, ἅτινα ὅμως ἔχουν ὑψίστην σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ βίου τοῦ Ἔθνους μας»* (περιοδικὸν «Μαλεβός», τ. 36, 1924, εἰσαγωγικὸ σημείωμά του στὴν παρουσίασιν ἀφοριστικοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου κατὰ τῶν κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου τὸ 1805). Σημαντικὸ γεγονὸς τῆς περιόδου αὐτῆς ἦταν ἡ καταδίωξις τῶν κλεφτῶν καὶ ἡ καταστροφή τους (1801-1806) μὲ αἰχμὴ τὸν πατριαρχικὸ ἀφορισμὸ τοῦ 1805. Ἡ περίοδος αὐτὴ συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν πρώτη πατριαρχεία τοῦ Καλλίνικου Ε'. Καὶ διαβάζοντας μὲ προσοχὴ τὸν ἀφορισμὸ διαπιστώνουμε, πὼς δὲν εἶναι τὸ πρῶτο του ἔγγραφο ἐναντίον τῶν κλεφτῶν.

Ὁ πατριάρχης στὸ παραπάνω ἔγγραφο ὑπενθυμίζει στὸν ἐπίσκοπο Δημητσάνας, ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἔχει στείλει πολλὲς διαταγές, γιὰ νὰ περισταλῇ ἡ δρᾶσις τῶν κλεφτῶν, καὶ συνεχίζει: *«Πολλὰς φορὰς καὶ ἡμεῖς μὲ ὑψηλὴν προσκυνητὴν προσταγὴν ἐγράψαμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην σου καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συναδέλφους ἀρχιερεῖς τοῦ Μωρέως καὶ εἰς ἄλλους κατὰ τόπους προεστῶτας καὶ ἡγουμένους, ὁποῦ εἶναι τοῦ κλήρου καὶ τῆς τάξεώς μας. Καθὼς ὁμοίως ἐγράψαμεν καὶ εἰς τοὺς κοτζαμπασίδες, δημογέροντας προεστῶτας καὶ λοιποὺς κατοικοῦντας εἰς τὸν Μωρέα φανερώνοντας εἰς ὅλους τους πατρικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς τὰ πρέποντα εἰς ἐσᾶς καὶ τὰ συμφέροντα, παρακινοῦντες σας ὅλους εἰς τὸ νὰ ἔχετε μεγάλην προσοχήν, νὰ φυλάττετε ἀπαρασάλευτα ὅσα προστάζεσθε μὲ κάθε ὁμόνοιαν καὶ μὲ μεγάλην δουλικὴν κλίσιν καὶ νὰ ἐμποδίζετε μὲ κάθε τρόπον καὶ μὲ ὅλην σας τὴν δύναμιν κάθε κίνημα, ὁποῦ εἶναι ἐναντίον εἰς τὰς βασιλικὰς* (σουλτανικὰς) *προσκυνητὰς προσταγὰς καὶ ὡς αἴτιον κάθε παιδεύσεως καὶ πικρᾶς τιμωρίας εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἀποτολμοῦν νὰ εὐγοῦν ἀπὸ τὰ ὅριά τους».* Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περὶ «μεγάλης δουλικῆς κλίσεως», ποὺ γράφει ὁ Καλλίνικος Ε', παρατηροῦμε σαφῶς, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ πρῶτον ἀποσταλὲν ἔγγραφο ἐναντίον τῶν κλεφτῶν. Ἴσως δὲ ἀπ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς νὰ παρεσύρθη ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, ποὺ ἔγραψε στὴν *Ἱστορία* του, ὅτι ὁ ἀφορισμὸς ἔγινε τὸ 1804, καὶ ποὺ τὸ υἱοθετεῖ καὶ ἡ *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους* τῆς «Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν». Ἀλλὰ τὴν περίοδο αὐτὴ συνέβη γενικώτερη καταδίωξις τῶν κλεφτῶν ὄχι μόνον στὴν Πελοπόννησο.

ΟΙ ΚΛΕΦΤΕΣ. Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης στὸ βιβλίο του *«Οἱ κλέφτες τοῦ Μω-*

ριᾶ» γράφει σχετικὰ μὲ τὰ αἴτια, ποὺ ἐγέννησαν τὸ φαινόμενο τῶν κλεφτῶν: *«Μέσα στὶς χῶρες ἡ φτώχεια γεννοβολάει τὸ ἔγκλημα· στὴν ἐξοχὴ κάνει νὰ φυτρώσῃ πρῶτα ἡ ζωοκλοπή, ὕστερα ἡ φυγοδικία, καὶ τέλος ἡ ληστεία νὰ θεριέψῃ. Ὁ Κλέφτης πρῶτα καὶ κύρια ἤτανε ληστής, κι ἡ ληστεία τὸ ἐπάγγελμά του· ἂν τώρα ὁμορφαίνουμε τὶς πράξεις του, εἶναι γιατὶ ἡ δημόσια ἀρχὴ ποὺ τὸν κατάτρεχε ἦταν ξενικὴ κι ἀλλόπιστη»* («Ἅπαντα τῶν νεοελλήνων κλασσικῶν», τόμος Δ΄, σελ. 139). Σὲ αὐτὰ τὰ τόσο σωστὰ θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ σὰν αἰτία τὴν προσβολὴν τῆς τιμῆς ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ἀρχόντων (μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν), ὁπότε ἡ ληστεία ἦταν καὶ τὸ μόνον μέσον ἐπιβιώσεως τοῦ φυγόδικου. Ὅποια ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἡ αἰτία (προστασία τῆς τιμῆς ἢ ἀγὼν ἐπιβιώσεως), οἱ πράξεις τους δὲν ἐκφεύγουν τῆς προσωπικῆς ἐπιλογῆς. Ὁ Δ. Παπαδόπουλος γράφει γι' αὐτό: *«Στὰ κλέφτικα τραγούδια ποὺ τραγουδοῦν τὸν ἡρωισμὸ ἢ θρηνοῦν τὸν θάνατό τους, δὲν ὑπάρχουν οἱ λέξεις πατρίδα, ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία ἢ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Αὐτὰ εἶναι ρωμαντισμὸς ποὺ προσδίδουν οἱ κατοπινοὶ παρατηρητὲς στὴν πράξη τους. Ὁ κλέφτης μαχόταν μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐπιβίωσή του»* («Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Μεγαλοπόλεως», σελ. 89). Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς κλέφτες δὲν ἔγιναν μόνον οἱ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σλάβοι· καί, πολὺ ὀλιγώτεροι, ὑπῆρχαν καὶ Τοῦρκοι. Οἱ δὲ μεικτὲς συμμορίες δὲν ἦσαν σπάνιες, ὅπως ἦταν ἡ συμμορία τῶν πατέρων τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ καὶ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου. Οἱ κλέφτες δὲν ἐδίσταζαν σὲ δεδομένες στιγμές, ὅταν οἱ συνθῆκες ἐπέτρεπαν, ν' ἀλλάξουν ἰδιότητα καὶ νὰ γίνουν πειρατές, ὅπως ἔκανε ὁ ὀνομαστὸς κλέφτης τοῦ Ὀλύμπου Νίκος Τσάρας ἀλλὰ καὶ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης.

Οἱ κοινωνικὲς πληγὲς τῆς ληστείας καὶ τῆς πειρατείας δὲν εἶναι φαινόμενο τῆς τουρκοκρατίας ἢ μόνον ἐνδημικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Εἶναι ὀνομαστοὶ οἱ μεσαιωνικοὶ «ληστὲς τῶν δρόμων» καὶ οἱ κάθε εἴδους πειρατές, ποὺ ἐκυριάρχουν στὴν Μεσόγειο ἀπὸ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους. Τὸ ἴδιο μὲ τοὺς κλέφτες ὑμνήθηκαν καὶ ληστὲς τῆς Εὐρώπης. Μόνο γιὰ τοὺς πειρατὲς ὑπῆρχαν κατάρες. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἁπλός. Οἱ ληστὲς γενικὰ δὲν εἶχαν λόγο νὰ γυμνώσουν τὸν φτωχὸ λαό. Ἀντίθετα μάλιστα, γιὰ νὰ ἔχουν κρησφύγετα ἢ γιὰ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν σιωπή, ἐβοήθουν πολλούς. Ἔτσι γιὰ τὸν ἁπλὸ κόσμο οἱ ληστὲς ἐλάμβαναν μορφὴν ἥρωος, ποὺ ἀπέδιδε δικαιοσύνη (Ρομπὲν τῶν Δασῶν) καὶ ἐτραγούδουν τὰ κατορθώματά τους. Σὲ ἀντίθεσιν οἱ πειρατὲς μὲ κύριο μέλημα τὸ ἐμπόριο αἰχμαλώτων δὲν ἔκαναν διάκρισιν ἀνάμεσα σὲ πλούσιους καὶ φτωχούς. Καὶ γι' αὐτὸ τὸν λόγο δὲν εὑρέθηκε κανεὶς νὰ ὑμνήσῃ τὶς πράξεις τους. Κλέφτες ὅμως καὶ πειρατὲς δὲν ἐδίσταζαν οὔτε στιγμὴ νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους στὴν ἐξουσία. Ὁ διάσημος πειρατὴς Μπαρμπαρόσσα ἔγινε ἀρχιναύαρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οἱ πιὸ δυνατοὶ κλέφτες διωρίζοντο ἀπὸ τὸν πασσᾶ ἁρματωλοὶ καὶ ἀπὸ διωκόμενοι μετεμορφοῦντο σὲ διῶκτες. Πρόθυμα δὲ ἔναντι ἀμοιβῆς παρεῖχαν τὶς ὑπηρεσίες τους σὲ ἀντιμαχόμενους. Στὸν ἑνετοτουρκικὸ πόλεμο ἄλλοι ἐστρατολογήθησαν μὲ τοὺς Ἑνετοὺς καὶ ἄλλοι μὲ τοὺς Τούρκους. Στὰ χρόνια δὲ τοῦ Ναπολέοντος οἱ ἴδιοι ἐναλλὰξ προσέφεραν ὑπηρεσίες στοὺς Γάλλους καὶ τοὺς ἐχθρούς τους. Ἄλλως τε οὔτε καὶ οἱ συμμαχίες τῶν δυνάμεων ἦσαν στα-

θερές. Καὶ ἀσφαλῶς τὸ ἰδανικό τους ἦταν ὁ «λουφές». Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἀνδρεία τους, γιατὶ ὑπῆρξαν ἀνδρεῖοι. Ὀλιγάριθμοι καὶ μὲ χειρότερο ὁπλισμὸ πολλὲς φορὲς ἐξῆλθαν νικητὲς ἢ τοὐλάχιστον δὲν ἡττήθησαν ἀπέναντι στὰ στρατεύματα τῆς ἐξουσίας.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΙΩΓΜΟΣ. Πολλοὶ ἱστορικοὶ θεωροῦν, ὅτι ξένος δάκτυλος προεκάλεσε τὸν μεγάλο διωγμὸ τῶν κλεφτῶν. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης τοὺς ἔδωσε τὸ ἐπιχείρημα, ἐπειδὴ σημειώνεται στ' ἀπομνημονεύματά του: *«Ἡ ἀναφορὰ τῶν Τούρκων* (σ.σ. περὶ στρατολογίας Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Ρώσσους) *συμφωνεῖ μὲ τὰς πληροφορίας τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς καπεταναίους τοὺς λεγομένους κλέφτας καὶ τοὺς καπεταναίους τῶν καραβιῶν, διατὶ μία ἡμέρα ἠμποροῦν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἕνα φερμάνι ὁ Σουλτᾶνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῇ ὅλος ὁ λαός, καὶ ἔτσι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος».* Γιὰ τὴν ἴδια περίοδο ὁ Τ. Κανδηλῶρος γράφει: *«Οἱ Ρῶσσοι ἐνήργουν ἐντατικῶς στρατολογίας. Διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅμως οὔτε οἱ Γάλλοι οὔτε οἱ Ρῶσσοι ἐφρόντιζον. Καί, ὅπως συνέβη πολλάκις, ἔπρεπε πάλιν ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ πληρώσῃ μὲ τὸ αἷμα του τὴν εὐπιστίαν του. Ἐξηγέρθη διὰ ξένα συμφέροντα καὶ εὑρέθη ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ τὸ πέλμα τοῦ Τούρκου»* («Ὁ Ἀρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου, 1500-1821», σελ. 322). Ὁ δὲ Νικηταρᾶς σ' ἕνα σχεδίασμα ἀπομνημονευμάτων ποὺ εὑρέθη τοποθετεῖ τὴν ἀρχὴ τῶν διώξεων μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀούστερλιτς (2 Δεκεμβρίου 1805). Σ' αὐτὲς τὶς γνῶμες πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι ἡ στρατολογία τῶν Ρώσσων οὐδόλως πρέπει νὰ δυσαρεστοῦσε τοὺς Τούρκους, διότι Ρωσσία καὶ Τουρκία ἦσαν σύμμαχες χῶρες. Ἡ συμμαχία τους διερράγη τὸ 1806 μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν κλεφτῶν. Πολὺ περισσότερο οἱ Γάλλοι, ἐχθροὶ τῶν Τούρκων ἀπὸ τὸ 1792 (ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος στὸ ὀθωμανικὸ ἔδαφος τῆς Αἰγύπτου), δὲν ἦσαν σὲ θέσιν νὰ ὑποδείξουν πολιτικὴ στὴν Τουρκίαν. Ἄλλως τε εἶναι πανθομολογούμενον, ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο χωρῶν ἀποκατεστάθησαν μετὰ τὴν ἄφιξιν στὴν Κωνσταντινούπολιν τοῦ νέου πρέσβεως τῆς Γαλλίας στρατηγοῦ Σεμπαστιάν. Μέχρι τότε ὁ σουλτᾶνος Σελὶμ Γ' εἶχε συγχαρῆ δι' ἀπεσταλμένου του τὸν Ναπολέοντα διὰ τὴν νίκη του στὸ Ἀούστερλιτς καὶ ὁ Ναπολέων τοῦ εἶχε ἀποστείλει εὐχαριστήρια ἐπιστολὴν τονίζοντας ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Γαλλίας ἦσαν ἀλληλένδετα. Καὶ ὅμως ὁ πατριαρχικὸς ἀφορισμὸς εἶχε ἐκδοθῆ στὶς 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 1805, δηλαδὴ μῆνες πρίν. Ὅλοι δὲ τοποθετοῦν τὴν ἀρχὴν τῶν διώξεων πολὺ ἐνωρίτερα (1801 ἢ 1802). Ἄρα οἱ διώξεις τῶν κλεφτῶν δὲν εἶχαν αἰτία τὴν διένεξιν Γάλλων, Ρώσσων. Ἄλλως τε οὔτε ἡ στρατολόγησις, τοὐλάχιστον ἀπὸ τοὺς Ρώσσους, ἔπαυσε. Ἔχουμε σειρὰ ἀνταρσιῶν ἀπὸ τὸ 1806 ἕως τὸ 1810 περίπου. Ἀπὸ τὸ 1810 καὶ μετὰ ἔχουμε καὶ πάλιν ἀνάμειξιν τῶν Γάλλων μὲ ἵδρυσιν ἑλληνογαλλικῶν συλλόγων στὸ Παρίσι καὶ ἀποστολὴ ὅπλων στὴν Πελοπόννησο. Στὴν οὐσία ἡ ἐξόντωσις τῶν κλεφτῶν δὲν συνέφερε τὶς ἀντιμαχόμενες ἐξωτερικὲς δυνάμεις, διότι ἐξ αὐτῶν ἐστρατολόγουν ἔνοπλους πρόθυμους νὰ ὑπηρετήσουν τὰ συμφερόντά τους.

Ἡ μόνη δύναμις, ποὺ εἶχε συμφέρον νὰ ἐξοντωθοῦν οἱ κλέφτες, ἦταν ἡ Τουρκία, ἐπειδὴ ἦταν μία πληγὴ χαίνουσα στὸ σῶμα της. Ὅμως οἱ ἐγγενεῖς ἀδυνα-

μίες τῆς διοικητικῆς διαρθρώσεως τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ὄχι μόνον ἐγέννησαν τὴν ληστεία, ἀλλὰ καὶ συνέβαλαν στὴν διατήρησίν της. Τοπικοὶ ἄρχοντες παρεῖχαν προστασία σὲ συμμορίες κλεφτῶν, ποὺ μὲ τὴν σειράν τους ἀνελάμβαναν τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τοῦ προστάτη τους. Σίγουρα δὲ ἡ καταδίωξις τῶν κλεφτῶν εἶχε τὴν ἀρχήν της ταυτόχρονα μὲ τὴν ἐμφάνισίν τους. Ὅμως μέχρι τὸ 1769 τὸ φαινόμενο τῆς ληστείας δὲν εἶχε παρουσιάσει ἔξαρσιν. Δηλαδὴ κάποιοι εἶχαν καταφύγει στὰ ὄρη, ἐλήστευαν καὶ κάποιοι ἄλλοι τοὺς κατεδίωκαν, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς ἐξοντώσουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν περιοχήν τους. Μὲ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου τὸ 1768 καὶ τὴν κάθοδο τῶν Ὀρλὼφ στὴν Ἑλλάδα ἡ κατάστασις ἤλλαξε ἄρδην. Τότε ὄχι μόνον οἱ κλέφτες ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔλαβαν τὰ ὅπλα ἐναντίον τοῦ σουλτάνου. Ἤδη ἀπὸ τὸν ρωσσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1710 ὁ Μέγας Πέτρος ἠθέλησε νὰ προσεταιρισθῇ καὶ νὰ κινήσῃ σὲ ἐπανάστασι τοὺς χριστιανοὺς τῶν Βαλκανίων καὶ μὲ προκήρυξίν του κατέστησε τὴν Ρωσσίαν προστάτιδα δύναμιν τῶν ὁμοθρήσκων του τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὴν ἴδια πολιτικὴ ἠκολούθησε ἡ Αἰκατερίνη ἡ Μεγάλη, ποὺ μάλιστα ὠνόμασε τὸν δευτερότοκο ἐγγονόν της Κωνσταντῖνον, ὥστε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν βυζαντινὴ πρωτεύουσα καὶ πάλι Κωνσταντῖνος κατὰ τὸν μύθο. Ἡ Αἰκατερίνη Β΄ παρεῖχε προστασία στοὺς Ἕλληνες. Πολλοὶ εἶχαν γίνει ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ ἢ ἐπιτυχημένοι ἔμποροι. Ἰσχυροὶ δὲ ἦταν οἱ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Πρῶτος ἀπόστολος τοῦ κινήματος ἦσαν ὁ πρώην πατριάρχης Κύριλλος Ε΄, ποὺ ἐγκατέλειψε τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ μετέβη στὴν γενέτειράν του Δημητσάνα, ἐνισχύοντας τὴν πίστιν ὅτι ἡ Ρωσσία θὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνες. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ πνεῦμα ποὺ εἶχε καλλιεργηθῆ εἶναι τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγούδι:

«Ἀκόμα τούτ' τὴν Ἄνοιξη,
ῥαγιᾶδες, ῥαγιᾶδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
καημένη Ῥούμελη.
Ὅσο νὰ 'ρθῇ ὁ Μόσκοβος,
ῥαγιᾶδες, ῥαγιᾶδες,
νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι,
Μωρὰ καὶ Ῥούμελη».

Πολλοὶ ἦσαν οἱ πράκτορες, ποὺ διέτρεχαν τὰ Βαλκάνια καὶ παρεκίνουν τοὺς λαοὺς νὰ ἐπαναστατήσουν. Τὸν συντονισμό τους εἶχε ἀναλάβει ὁ ἔμπιστος φίλος τῶν Ὀρλὼφ Γ. Παπάζωλης. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἰδίᾳ στὴν Πελοπόννησο στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα προσεχώρησαν μητροπολίτες καὶ κοτζαμπάσηδες. Τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα ἀπησχολημένα στὸ βόρειο μέτωπο ἠνάγκασαν τὸν σουλτᾶνο νὰ στείλῃ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἀλβανικὰ στρατεύματα. Ἡ ἀγριότητα τῶν ἀτάκτων ἀλβανικῶν στρατευμάτων, ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἠρεμία, τοὐναντίον ὤξυνε τὴν κατάστασιν. Οἱ δὲ αὐθαιρεσίες τῶν Ἀλβανῶν ἀκόμη καὶ σὲ βάρος τῶν Τούρκων τοὺς ἔκαναν μισητούς. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀπηλευθέρωσε τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα καὶ ἡ Πύλη ἀπέστειλε στὴν Πελοπόννησο τὸν Χασὰν μὲ ἰσχυρὴ δύναμιν. Αὐτὸς συμπράττοντας μὲ τοὺς Ἕλληνες ἐξεδίωξε τοὺς Ἀλβανοὺς (1779), ποὺ ἀποδεκατιζόμενοι κατὰ

τὴν ἐπιστροφήν τους εὗρον προστασία ἀπὸ τὸν Ἀλῆ, τοῦ ὁποίου κατέστησαν ἰσχυρὴ τὴν θέσιν. Ὁ δὲ νέος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος (1787-1792) ἀνεζωπύρησε τὴν ἔντασιν.

Τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπία ἦλθε νὰ διαταράξῃ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. Ἡ δὲ ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος στὴν Αἴγυπτο (1792) εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προσέγγισιν τῶν δύο ἐχθρῶν· τὸν ἴδιο χρόνο Τουρκία καὶ Ρωσσία ὑπέγραψαν συνθήκην εἰρήνης στὸ Ἰάσιο. Τώρα πλέον ἦλθε ἡ σειρὰ τῶν Γάλλων νὰ ἁλιεύσουν ὑπηρέτες τῶν συμφερόντων τους στὴν Ἑλλάδα. Τὸ 1797 ἔφθασε στὴ Μάνη ὁ μανιάτης τὴν καταγωγὴν Δῆμος Στεφανόπολι μὲ τὸν ἀνεψιόν του Νικόλαον. Μὲ τὸ πρόσχημα τῶν βοτανολογικῶν μελετῶν στὴν περιοχὴ ἐπεδόθησαν σὲ συνωμοσία γιὰ ἐπανάστασι τῶν Ἑλλήνων. Προσηταιρίσθη τὸν πρώην μπέη τῆς Μάνης Τζανέτο Γρηγοράκη, ποὺ στὸν πύργο του ἔγινε μία συνάθροισις μὲ ἀντιπροσώπους ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτη, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἀλβανία. Ἔτσι τὸ 1801 ἔστειλαν χρήματα καὶ ὁπλισμὸ στὸν Τζαννέτο Γρηγοράκη, τὸ 1802 στὸν Μαυρομιχάλη καὶ τὸ 1803 στὸν Ζαχαριᾶ Μπαρμπιτσιώτη. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐθορύβησε τόσο τοὺς Τούρκους ἡ ἀνάμειξις τῶν Γάλλων, ὅσον ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Σερβία τὸ 1804. Στὴν Ἤπειρο καὶ τὴν Στερεὰ ἡ σκληρὴ δίωξις τῶν κλεφτῶν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασσᾶ εἶχε ἐπιφέρει σχετικὴ ἠρεμία, ἂν καὶ λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν κλεφτῶν καὶ τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους ἡ ἐξόντωσίς τους ἦταν ἀδύνατος. Ἀντίθετα στὴν Πελοπόννησο ἡ ἐξόντωσίς τους ἦταν πιὸ εὔκολη, διότι, μὲ ἐξαίρεσιν τὴν περιοχὴν τῆς Μάνης, καὶ τὸ ἔδαφος ἐπέτρεπε ἐκτεταμένες ἐπιχειρήσεις καὶ ὁ ἀριθμός τους ἦταν κατὰ πολὺ μικρότερος. Ὑπῆρχε ὅμως μία ἀκόμα αἰτία νὰ θέλουν ὄχι μόνον οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐξόντωσίν τους στὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν πάντα μικρὴ μειοψηφία. Ἔτσι ἐξ ἀνάγκης εἶχαν μεγάλην ἰσχὺν οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες, ποὺ καὶ ἐναντίον τους ἐστρέφοντο οἱ κλέφτες. Ἄρα οἱ κλέφτες στὴν Πελοπόννησο δὲν εἶχαν κανένα στήριγμα.

Πολὺ πρὶν τοῦ 1806 εἶχε ἀρχίσει ἡ ἐξόντωσις τῶν κλεφτῶν. Τὸ 1804 ἐφονεύθησαν ὁ Πετιμεζᾶς τῶν Καλαβρύτων καὶ ὁ Γιαννιᾶς τῶν Πατρῶν καὶ ἐξεκαθαρίσθη ἡ Β. Πελοπόννησος. Τὸ ἰσχυρότερον ὅμως πλῆγμα ἦταν ὁ φόνος τοῦ περιώνυμου Ζαχαριᾶ πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1805. Κατὰ τὸν Θ. Κολοκοτρώνη: *«Παιδιά, ἡ κόττα ποὺ ἔκανε τὸ αὐγὸ ἐχάθη. Ἐσκοτώθη πλέον ἐκεῖνος ποὺ ἐχώριζε τοὺς Τούρκους εἰς δύο, καὶ ἄλλοι τὸν ἐχθρεύοντο καὶ ἄλλοι τὸν ἀγαποῦσαν. Ὁ τόπος δὲν μᾶς χωρεῖ πλέον. Νὰ φύγωμε εἰς τὰ Ἑπτάνησα».* Αὐτὰ ἔχει διασώσει ὁ Ν. Πολίτης, ὅτι εἶπε στὴν τελευταία συνάθροισιν τῶν κλεφτῶν· εἶχαν ἀπομείνει 150 πλέον. Τὴν λύσιν τῆς φυγῆς ἀπέρριψαν οἱ κλέφτες, ἰδίᾳ ὁ ἀδελφὸς τοῦ «Γέρου» Ἰωάννης. Δὲν ἐδέχθησαν δὲ οὔτε τὴν ἄλλην πρότασιν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, νὰ χωρισθοῦν σὲ μικρὲς ὁμάδες τῶν 5-6 ἀτόμων καὶ νὰ ἡσυχάσουν, μέχρι νὰ ἐπέλθῃ ἠρεμία. Συνέβη δὲ ἕνα ἄλλο γεγονός, ποὺ ἐσήκωσε γενικὴ κατακραυγή. Ὁ πρωτοσύγκελος καὶ προεστὼς τῆς Κυπαρισσίας Ἀδριανόπουλος εἶχε συγκεντρώσει τοὺς φόρους ὑπὲρ τοῦ πατριαρχείου καὶ μετέβαινε στὴν Τρίπολην, γιὰ νὰ τοὺς παραδώσῃ. Ἔξω ἀπὸ τὴν Κυπαρισσία μία ὁμὰς κλεφτῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρώνη τοῦ ἐπετέθη, τὸν ᾐχμαλώτισαν καὶ τὸν ἐλῄστευσαν. Αὐτὸ διήγειρε γενικὴν κατακραυγή. Ἔφθασεν δὲ τὸ ἀφοριστικὸν τοῦ πατριάρχου καὶ τὸ «φιρμάνι» τοῦ σουλτάνου, καὶ τὸ τέλος τῶν κλεφτῶν ἐπῆλθε στὴν Πελοπόννησο. Πράγματι δέ,

ἐνῷ στὴν συνέχεια ὑπῆρξε μεγάλη ἀναταραχὴ στὴν Μακεδονία, Ἤπειρο, Θεσσαλία καὶ Στερεά, ἡ Πελοπόννησος παρέμεινε ἥσυχη μέχρι τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι οἱ κλέφτες τῆς Πελοποννήσου εἶχαν περιορισθῆ στὸ ἐλάχιστο, ἰδιαίτερα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ζαχαριᾶ. Περιττὰ δὲ φαντάζουν καὶ ὁ πατριαρχικὸς ἀφορισμὸς καὶ τὸ σουλτανικὸ «φιρμάνι» γιὰ τὴν καταστροφήν τους. Τί ἔβαρυνε λοιπὸν στὴν ἀπηνῆ καταδίωξιν καὶ ἐξόντωσίν τους; Θὰ πρέπει νὰ ἔλθουμε μερικοὺς χρόνους ὀπίσω, στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ τὸ 1774 εἶχε δύο θετικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τοὺς Ἕλληνες παρὰ τὴν αἱματηρὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1770: Ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ἀναρτοῦν στὰ πλοῖα τους τὴν ρωσσικὴν σημαία μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἄνθισιν τοῦ ἐμπορίου. Παράλληλα δὲ στὸ 1774 τοποθετεῖται καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ Διαφωτισμοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παιδείας καὶ τῆς πνευματικῆς στροφῆς πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸ Πολιτισμόν. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Κοραῆ στὴν Γαλλία καὶ ὁ τιτάνιος ἀγών του νὰ μεταφράσῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἐστάθη φάρος γιὰ τοὺς ὑπολοίπους πρωτεργάτες. Τὸ πνεῦμα δὲ αὐτὸ ἐπεκράτησε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη μὲ τὴν ἵδρυσιν περιώνυμων σχολείων. Καὶ τὸ κίνημα τοῦ Ρήγα ἦλθε νὰ προσδώσῃ πολιτικὴν διάστασιν σὲ ὅλον αὐτὸν τὸν πνευματικὸν ὀργασμό. Τὸ ὅραμα γιὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας ἦταν ὁ μεγάλος κίνδυνος. Γι' αὐτὸ τὸν λόγον ἡ ἀντίδρασις τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πύλης ἦταν σφοδρή. Ἀφορισμὸς κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἐπιστημῶν, ἀφορισμὸς κατὰ τοῦ κινήματος τοῦ Ρήγα, ἡ ἐσπευσμένη ἐκτέλεσίς του καὶ ἡ πληθώρα ἐκδόσεων ἀντιδραστικῶν λιβέλων ἦταν ἡ ἄμεσος ἀντίδρασις. Βεβαίως ἡ ἀπάντησις τῶν Ἑλλήνων ἦταν τὸ ἴδιο ἔντονη εἴτε ἀπὸ τὸν Κοραῆ (*«Ἀδελφικὴ Διδασκαλία»*) εἴτε ἀπὸ ἀνώνυμους (*«Ἑλληνικὴ Νομαρχία»*). Ὅλα κατέτειναν στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐπλησίαζε. Ὅσο καὶ ἂν οἱ πράξεις τῶν κλεφτῶν εἶχαν προσωπικὸ χαρακτῆρα, ἦταν πλέον φανερό, ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἀφύπνισίς τους ἦταν ζήτημα χρόνου· πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ μάλιστα γενικὰ σὲ ὅλους (κλέφτες, ἁρματωλοὺς καὶ ἄρχοντες).

Οἱ λόγοι ποὺ ἐπέβαλαν τὴν ὁριστικὴ καταστροφὴ τῶν κλεφτῶν στὴν Πελοπόννησον ἦσαν κυρίως στρατιωτικοί. Μὲ δεδομένη τὴν ἀδυναμία τῶν Τούρκων νὰ ἐπικρατήσουν στὴν θάλασσα ἡ Πελοπόννησος ἦταν ἡ πλέον πρόσφορος περιοχὴ πρὸς ἀπώλεια. Αὐτὸ δὲ ἀπεδείχθη στὸν ἐνετοτουρκικὸ πόλεμο, ποὺ ἡ χερσόννησος ἐπέρασε στὴν ἐξουσία τῶν Ἐνετῶν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τόσο οἱ Ρῶσσοι ὅσο καὶ ὁ Ρήγας τὴν Πελοπόννησον ἐπέλεξαν ὡς ἕδρα τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ἴδιο δὲ ἔκαναν καὶ οἱ Γάλλοι. Καὶ τελικὰ στὴν Πελοπόννησο ἐπεκράτησε ἡ ἐπανάστασις τὸ 1821 καὶ πρώτη ἀπηλευθερώθη. Καὶ κατεστάλη τὸ 1825 ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, ποὺ μετεφέρθησαν ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸν στόλο τοῦ Ἰμπραήμ, διότι τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, μέχρι νὰ φθάσουν στὴν Πελοπόννησο, εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Στερεᾶς καὶ καθίστατο προβληματικὸς ὁ συνεχὴς ἀνεφοδιασμός τους διὰ ξηρᾶς. Ἔτσι λοιπὸν ἀπεφασίσθη ἡ ὁριστικὴ ἐξόντωσίς τους, καὶ σὲ αὐτὸ συνέβαλε κατὰ πολὺ καὶ ὁ ἀφορισμός τους ἀπὸ τὸν πατριάρχη τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1805.